

Covid-19 Pandemi Döneminde Diş Hekimliği Fakültesi 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Deneyimleri ile İlgili Geribildirimlerinin Değerlendirilmesi: Anket Çalışması

Evaluation of the Feedback of 4th and 5th Grade Students of the Faculty of Dentistry in the Period of the Covid-19 Pandemic on Their Professional Experiences: A Survey Study

Merve NEZİR^a (ORCID-0000-0001-8902-5471), Cemile KEDİCİ ALP^a (ORCID-0000-0002-1847-1367)

^aGazi Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi AD, Ankara, Türkiye

^aGazi University, Faculty of Dentistry, Department of Restorative Dentistry, Ankara, Turkey

ÖZ

AMAÇ: Bu anket çalışmasının amacı Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde eğitim gören 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin pandemi dönemindeki mesleki deneyimleriyle ve mezuniyetlerinden sonraki planlarıyla ilgili geribildirimlerinin değerlendirilmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER: Çalışmanın örnekleme çalışmaya katılmaya gönüllü, COVID-19 pandemi döneminde diş hekimliği klinik staj eğitimine belli düzenlemelerle devam eden 4. ve 5. sınıfta eğitim gören 220 lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Anket sorularında klinik staj eğitimi ile ilgili öğrencilerin görüşleri ve pandemi sürecinin; öğrencilerin klinik staj eğitimi sırasındaki hasta bakma deneyimlerine ve mezuniyet sonrasındaki planlarına etkileri değerlendirilmiştir. İstatistiksel analiz için Ki-Kare testi ve Fisher Freeman Halton Exact Ki-kare testi kullanılmıştır.

BULGULAR: Öğrencilerin %59.1'i pandemi döneminde uygun şartlar sağlandığında hasta bakma imkânı verildiği için memnun olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %55.5'i klinik staj eğitimi sırasında daha fazla sayıda hasta bakmak istediğini, %55.5'i pandemi sürecinin; mezuniyetlerinden sonraki planlarında değişime sebep olduğunu ve %60.5'i ise mezuniyetten sonra uzmanlık yapmak istediğini belirtmiştir.

SONUÇ: Veriler, diş hekimliği 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun klinik staj eğitimi sırasında fazla sayıda hasta bakılmasının eğitimleri açısından iyi olacağını düşündüklerini ve mezuniyetlerinden sonra uzmanlık eğitimi almak istediklerini göstermektedir. Bu veriler ışığında pandemi gibi olağanüstü durumlarda diş hekimliği gibi pratik eğitimin çok önemli olduğu bir meslek dalında eğitimin etkinmemesi adına bazı düzenlemelerin gerekli olduğu düşünülebilir.

ANAHTAR KELİMLER: COVID-19, diş hekimliği, eğitim, klinik staj.

GİRİŞ

COVID-19'un klinik özellikleri arasında ateş, nefes darlığı, öksürük, yorgunluk yaygın olarak belirtilirken konfüzyon, baş, kas, boğaz ve göğüs ağrısı gibi semptomlardan da bahsedilmektedir. Akciğer tomografisinde yaygın olarak bilateral pnömoni tespit edilmektedir. Virüsün; anjiyotensin dönüştürücü enzim II (ACE2) reseptörleri aracılığıyla insan hücrelerine invazyon yaptığı belirtilmiştir. Bu nedenle ACE2 ekspresyonu yapılan kalp, akciğer, böbrek, mesane, özofagus ve ileum gibi organların COVID-19 enfeksiyonuna daha yatkın olduğu belirtilmiştir. Buna ilave olarak oral kavitede bukkal mukozaya, dil, gingiva ve özellikle tükürük bezi kanallarında da ACE2 ekspresyonu yapabilen hücrelerin olduğu bilinmektedir. Bulaş yolunun temel olarak damlacık inhalasyonu ve kontakt transmisyonu ile olduğu düşünülmektedir. Semptomatik COVID-19 hastaları temel bulaş kaynağı olmasına rağmen, son değerlendirmeler kuluçka dönemlerindeki hastaların ve asemptomatik hastaların da taşıyıcı olduğunu düşündürmektedir.¹ Bu sebeple bulaşıcılığın azaltılabilmesi adına dünya genelinde bazı kısıtlamalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu kısıtlamalar nedeniyle özellikle pratik eğitimin rutin olarak uygulandığı diş hekimliği fakülteleri başta olmak üzere birçok kurumda dersler

ABSTRACT

BACKGROUND: The aim of this survey study is to evaluate the feedback of 4th and 5th grade students studying at Gazi University Faculty of Dentistry about their professional experiences during the pandemic period and their plans after graduation.

METHODS: The sample of the study consisted of 220 undergraduate students studying in the 4th and 5th grades, who continued their clinical education with certain arrangements during the COVID-19 pandemic period. The opinions of the students about clinical education and plans in survey questions evaluated. Chi-square test and Fisher Freeman Halton Exact Chi-square test were used for statistical analysis.

RESULTS: 59.1% of the students stated that they were satisfied with the opportunity to care for patients when appropriate conditions were provided during the pandemic period. 55.5% of the students wanted to see more patients during their clinical internship education, 55.5% of them stated that the pandemic process and 60.5% of them stated that they wanted to specialize after graduation.

CONCLUSION: The data show that the majority of 4th and 5th year dentistry students think that caring for a large number of patients during their clinical education will be good for their education and they want to receive specialization education after their graduation. In the light of these data, it may be considered to make some arrangements in order not to affect the education in a profession where practical education is very important, such as dentistry, in extraordinary situations such as pandemics.

KEYWORDS: Clinical internship, COVID-19, dentistry, education.

etkilenmiştir. Öğrencilerin, eğitimcilerin ve hastaların güvenliğini sağlamak için Türkiye dâhil birçok ülkede yüz yüze görüşmelere ara verilmiştir.²

İş Güvenliği ve Sağlığı İdaresi, diş hekimliği ve tıbbi işlemlerin; yüksek seviyede aerosol oluşturan prosedürler olması ve kan yoluyla bulaşan patojenler gibi faktörleri içermesi sebebi ile tıp ve diş hekimliği uygulamalarını yüksek risk kategorisine dâhil etmiştir. Ardından 16 Mart 2020'de Amerikan Diş Hekimleri Birliği; acil diş hekimliği işlemleri dışında tedavilerin yapılmasından kaçınılmasını önermiştir. Türkiye'deki birçok tıp ve diş hekimliği fakültesi hasta kabulünde kısıtlamalar yapılmış veya acil durumlar haricinde hasta kabulü yapmamıştır. Ayrıca klinik eğitim; eğitici, stajyer öğrenci, hasta ve yardımcı personelin yakın temasını gerektirmesi nedeniyle ertelenmiş veya uzaktan eğitim uygulanmasına karar verilmiştir.³

Diş hekimliği eğitimi teorik dersler, prelinik eğitim ve klinik staj eğitimi olmak üzere temel olarak üç kısımdan oluşmaktadır. Klinik staj eğitimi diş hekimliği öğrencilerinin sadece eleştirel düşünme, kavramsal becerileri uygulama ve problem çözme kapasitelerini geliştirmekle kalmamakta aynı zamanda prelinikte öğrenilen kavramların ve

Gönderilme Tarihi/Received: 17 Mayıs, 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 14 Aralık, 2022

Yayınlanma Tarihi/Published: 27 Nisan, 2023

Atıf Bilgisi/Cite this article as: Nezir M, Kedici alp C, Covid-19 Pandemi Döneminde Diş Hekimliği Fakültesi 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Deneyimleri ile İlgili Geribildirimlerinin Değerlendirilmesi: Anket Çalışması. Selcuk Dent J 2023;10(1):75-79 Doi: 10.15311/ selcukdentj.1117864

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Merve NEZİR

E-mail: mervenezir@gazi.edu.tr

Doi: 10.15311/ selcukdentj.1117864

becerilerin hatırlanması ve tanınmasının değerlendirilmesiyle prelinik dersleri tamamlamakta ve güçlendirmektedir.⁴ Pandemi kısıtlamaları nedeniyle klinik staj eğitiminde de bazı düzenleme ve değişiklikler yapılmıştır. Bu da diş hekimliği öğrencilerinin eğitimini büyük ölçüde etkilemektedir. Pandemi süreci; eğitime olan bu etkileri sebebiyle öğrencilerin mezuniyetlerinden sonraki gelecek planlarında da bazı değişikliklere sebep olabilmektedir.

Bu anket çalışmasının amacı Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde eğitim gören 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin pandemi dönemindeki mesleki deneyimleriyle ve mezuniyetlerinden sonraki planlarıyla ilgili geribildirimlerinin değerlendirilmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Anket çalışmasına Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 13/1/2022 tarihli GÜDHKAEK. 2022.01/1 karar no'lu etik kurul onayı alınarak başlanmıştır.

Çalışmanın örneklemini; çalışmaya katılmaya gönüllü, COVID-19 pandemi döneminde diş hekimliği klinik staj eğitimine belli düzenlemelerle devam eden 4. ve 5. sınıf olan 220 lisans öğrencisinden oluşmaktadır.

Anket 4 adet sorudan oluşmaktadır. Anket formları çalışmaya katılmaya gönüllü öğrencilere dağıtılmış ve ankette bulunan soruların öğrenciler tarafından cevaplanmasının ardından anket formları teslim alınmıştır. Anket sorularında klinik staj eğitimi ile ilgili öğrencilerin görüşleri, hasta bakma deneyimleri ve mezuniyet sonrasındaki planları değerlendirilmiştir. Anket sorularına yanıt veren öğrencilerin kimliklerinin belli olmaması adına sorularda ad, soyad, okul numarası gibi bilgiler istenmemiştir. Öğrencilere yöneltilen anket soruları **Tablo 1**'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Diş Hekimliği Öğrencilerine Yöneltilen Anket Soruları

1. Fakültenizde yürütülen klinik staj eğitiminizi nasıl değerlendirirsiniz?
☐ Oldukça yeterli buluyorum.
☐ Daha fazla sayıda hasta bakmak istiyorum.
☐ Klinik staj eğitimi yoğun buluyorum.
2. Klinik staj eğitimi sırasındaki hasta bakma deneyimlerinizi nasıl değerlendirirsiniz?
☐ Pandemi sebebiyle hasta bakarken enfeksiyon riskinden dolayı tedirgin oluyorum.
☐ Ne kadar enfeksiyon riski olsa da hasta bakmamıza imkan verildiği için memnunuz.
☐ COVID-19 aşısı olmamanın hasta bakma konusunda beni koruduğunu düşünüyorum.
3. Yaşadığımız pandemi süreci sizin mezuniyet sonrası planlarınızda bir değişiklik oluşturdu mu?
☐ Evet
☐ Hayır
4. Mezuniyetinizden sonraki süreç için planınız nedir? (Diğer seçeneğini işaretlediyseniz lütfen açıklayınız.)
☐ Uzmanlık yapmak istiyorum.
☐ Doktora yapmak istiyorum.
☐ Özel muayenehane açmak istiyorum.
☐ Devlet Hastanesine/Ağız Diş Sağlığı Merkezine atanmak istiyorum.
☐ Diğer (.....)

BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrencilerin %55.5'i klinik staj eğitimi sırasında daha fazla sayıda hasta bakmak istediğini belirtmiştir; %28.6'sı klinik staj eğitimini oldukça yeterli bulduğunu; %3.2'si klinik staj eğitimini yoğun bulduğunu belirtmiştir. (**Tablo 2**)

Klinik staj eğitimi sırasındaki hasta bakma deneyimlerinin değerlendirildiği soruda; öğrencilerin %59.1'i ne kadar enfeksiyon riski olsa da hasta bakmalarına imkan verildiği için memnun olduğunu; %22.7'si COVID-19 aşısı olmasının hasta bakma konusunda kendisini koruduğunu düşündüğünü; %18.2'si ise enfeksiyon riskinden dolayı hasta bakarken tedirgin olduğunu belirtmiştir. (**Tablo 2**)

Tablo 2: Sorulara Verilen Cevapların Genel Dağılımı (n=220)

Sorulara verilen cevaplar (n=220)		n	%
Fakültenizde yürütülen klinik staj eğitiminizi nasıl değerlendirirsiniz?	Oldukça yeterli buluyorum.	63	28.6
	Daha fazla sayıda hasta bakmak istiyorum.	122	55.5
	Klinik staj eğitimi yoğun buluyorum.	7	3.2
	Diğer	28	12.7
Klinik staj eğitimi sırasındaki hasta bakma deneyimlerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	Pandemi sebebiyle hasta bakarken enfeksiyon riskinden dolayı tedirgin oluyorum.	40	18.2
	Ne kadar enfeksiyon riski olsa da hasta bakmamıza imkan verildiği için memnunuz.	130	59.1
	COVID-19 aşısı olmamanın hasta bakma konusunda beni koruduğunu düşünüyorum	50	22.7
Yaşadığımız pandemi süreci sizin mezuniyet sonrası planlarınızda bir değişiklik oluşturdu mu?	Evet	122	55.5
	Hayır	98	44.5
Mezuniyetinizden sonraki süreç için planınız nedir?	Uzmanlık yapmak istiyorum	133	60.5
	Doktora yapmak istiyorum	15	6.8
	Özel muayenehane açmak istiyorum	22	10
	Devlet Hastanesine/Ağız Diş Sağlığı Merkezine atanmak istiyorum	21	9.5
	Diğer	29	13.2

Öğrencilerin %55.5'i pandemi sürecinin; mezuniyetlerinden sonraki planlarında değişikliğe neden olduğunu belirtmiştir. “Mezuniyetinizden sonraki süreç için planınız nedir?” sorusuna ise öğrencilerin %60.5'i uzmanlık yapmak istiyorum; %10'u özel muayenehane açmak istiyorum; %9.5'i Devlet Hastanesine/Ağız Diş Sağlığı Merkezine atanmak istiyorum; %6.8'i ise doktora yapmak istiyorum yanıtını vermiştir. Diğer seçeneğini tercih edenlerin öğrencilerin % 20.7'si mesleğini yurt dışında icra etmek istediğini belirtmiştir. (Tablo 2)

4. ve 5.sınıflar arasında klinik staj eğitimini değerlendirme şekilleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (p:0.960; p>0.05). 4.sınıfların %57.1'i, 5.sınıfların %54.4'ü daha fazla sayıda hasta bakmak istemektedir. (Tablo 3)

4.sınıf ve 5.sınıflar arasında “Yaşadığımız pandemi süreci sizin mezuniyet sonrası planlarınızda bir değişiklik oluşturdu mu?” sorusuna verilen cevaplar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p:0.003; p<0.05). 5.sınıfların bu soruya evet yanıtını verme oranları (%63.2), 4.sınıflardan (%42.9) anlamlı şekilde yüksektir. (Tablo 3)

Tablo 3: Sorulara Verilen Cevapların Sınıflara Göre Dağılımı (n=220)

Sorulara verilen cevapların değerlendirilmesi (n=220)		4.Sınıf	5.Sınıf	p
		n (%)	n (%)	
Fakültenizde yürütülen klinik staj eğitiminizi nasıl değerlendirirsiniz?	Oldukça yeterli buluyorum.	23 (% 27.4)	40 (% 29.4)	¹ 0.960
	Daha fazla sayıda hasta bakmak istiyorum.	48 (% 57.1)	74 (% 54.4)	
	Klinik staj eğitimini yoğun buluyorum.	3 (% 3.6)	4 (% 2.9)	
	Diğer	10 (% 11.9)	18 (% 13.2)	
Klinik staj eğitimi sırasındaki hasta bakma deneyimlerinizi nasıl değerlendirirsiniz?	Pandemi sebebiyle hasta bakarken enfeksiyon riskinden dolayı tedirgin oluyorum.	8 (% 9.5)	32 (% 23.5)	² 0.018*
	Ne kadar enfeksiyon riski olsa da hasta bakmamıza imkan verildiği için memnunuz.	58 (% 69)	72 (% 52.9)	
	COVID-19 aşısı olmamın hasta bakma konusunda beni koruduğunu düşünüyorum	18 (% 21.4)	32 (% 23.5)	
Yaşadığımız pandemi süreci sizin mezuniyet sonrası planlarınızda bir değişiklik oluşturdu mu?	Evet	36 (% 42.9)	86 (% 63.2)	³ 0.003*
	Hayır	48 (% 57.1)	50 (% 36.8)	
Mezuniyetinizden sonraki süreç için planınız nedir?	Uzmanlık yapmak istiyorum	56 (% 66.7)	77 (% 56.6)	³ 0.038*
	Doktora yapmak istiyorum	4 (% 4.8)	11 (% 8.1)	
	Özel muayenehane açmak istiyorum	6 (% 7.1)	16 (% 11.8)	
	Devlet Hastanesine/Ağız Diş Sağlığı Merkezine atanmak istiyorum	3 (% 3.6)	18 (% 13.2)	
	Diğer	15 (% 17.9)	14 (% 10.3)	

4.sınıf ve 5.sınıflar arasında “Mezuniyetinizden sonraki süreç için planınız nedir?” sorusuna verilen cevaplar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p:0.038; p<0.05). 4.sınıfların uzmanlık yapmayı isteme oranları (%66.7), 5.sınıflardan (%56.6) anlamlı şekilde yüksektir. 5.sınıfların Devlet Hastanesine/Ağız Diş Sağlığı Merkezine atanmak isteme oranları (%13.2), 4.sınıflardan (%3.6) anlamlı şekilde yüksektir. (Tablo 3)

Çalışmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinin yapılması için IBM SPSS Statistics 22 programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodların (frekans) yanısıra niteliksel verilerin karşılaştırılmasında Ki-Kare testi, Fisher Freeman Halton Exact Ki-kare testi ve Continuity (Yates) Düzeltmesi kullanıldı. Anlamlılık p<0.05 düzeyinde değerlendirildi.

TARTIŞMA

Diş hekimliği eğitimi teorik eğitim, prelinik eğitim ve klinik eğitim olmak üzere temel olarak üç kısımdan oluşmaktadır. COVID-19 pandemisinde alınan tedbirler dahilinde online eğitime geçilmesiyle birlikte diş hekimliği prelinik döneminde teorik derslerin uzaktan eğitime transferi kolay olsa da öğretim görevlisi ile maket ve modeller üzerinde yapılan laboratuvar derslerinin uzaktan eğitimle yapılması zorlaşmıştır. Diş hekimliği eğitiminde klinik staj eğitimi; öğrencilerin prelinik eğitimini tamamlayıcı niteliktedir. Gerekli ve bağımsız hasta tedavi etme yetisini kazanmak için temel eğitim şarttır ve klinik yeterlilik, eleştirel düşünce, deneyim, bilgi ve problem çözme becerisi önemlidir.⁵ Diş hekimliği eğitimi 5 yıldan oluşmaktadır. Öğrenciler 1. sınıfta daha çok tıp ve diş hekimliği alanında teorik dersler almaktadır. Teorik derslerin yanı sıra tıp ve diş hekimliği temel alanında pratik dersler de mevcuttur. 2. sınıfta ağırlıklı olarak diş hekimliği klinik alanında klinik öncesi pratik eğitim yani prelinik eğitimi almaktadırlar. 3. sınıfta prelinik eğitimlerin sayısı artmakta ve Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde öğrenciler klinik gözlem dersleri de almaktadır. Gözlem derslerinde öğrenciler kliniklerde hasta bakan hekimleri gözlemlemekte ve klinik prosedürleri öğrenmektedir.⁶ 4. ve 5.sınıflarda teorik derslerin yanı sıra, öğrencilerin klinik stajlarda her bir Anabilim tarafından belirtilen sayıda tedavi uygulamalarını yapmanın yanı sıra pratik ve sözlü sınavlardan da başarılı olmaları gerekmektedir.⁷ Staj eğitimlerinde öğrenciler; tedaviyi kabul eden hastalarda öğretim görevlilerinin ve araştırma görevlilerinin gözetiminde dental tedavi uygulamaktadır. Hasta ile yakın temas gerektiren bu dental tedavilerde öğrencilerin enfeksiyon riski artmaktadır. Dolayısıyla diş hekimliği uygulamaları birçok hastalık için bulaş riskinin fazla olduğu uygulamalardır. Diş hekimliğinde bulaş riskinin fazla olduğu hastalıkların başında hepatit B, hepatit C ve AIDS yer almaktadır. Hatta diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin klinik eğitime başlamadan önce hepatit aşılı olmaları önerilmektedir. Son yıllarda hepatit B, hepatit C ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların yanı sıra tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi; diş hekimliği eğitim sürecini, hasta tedavi edilmesini ve stajyer eğitim sürecini etkilemiş bulunmaktadır. Diş hekimleri klinik uygulamaları esnasında enfeksiyon kontrol protokollerine uygun davranışları durumunda, pek çok patojen mikroorganizmaya maruz kalabilmekte ve hastalanmanın yanı sıra enfeksiyon etkenleri için konak görevi görebilmektedir. Diş hekimliği mesleğinin doğası gereği hastalarla yüz yüze ve yakın mesafede

çalışılması, kan, tükürük ve diğer vücut sıvılarıyla sık temas hali COVID-19 enfeksiyon riskini yükseltmektedir. Dental ekipmanların çoğu aerosol üretmektedir, havada asılı kalarak varlığını sürdüren bu aerosollerin inhalasyonu ve göz ile teması da bulaş yolları arasındadır.⁸ Pandeminin hayatımıza birçok etkisi olmuştur; bir dönem kronik rahatsızlığı olan hastalar toplum içinde kalabalık ortamlardan uzak durmuşlardır. Diş hekimliği eğitimi veren kurumlar, kapanma ve sosyal mesafe önlemleri gereğince yüz yüze eğitimlerini, laboratuvar uygulamalarını ve klinik eğitimlerini online dersler ve online sınavlar şeklinde uygulamak zorunda kalmışlardır.⁹ Pandeminin son dönemlerinde özellikle eğitim sistemindeki bu etkiler hibrit eğitimle birlikte mecburen değişim eğilimine girmiştir. Bununla birlikte örgün eğitim için planlanmış bir modelin online eğitime dönüştürülmesi sırasında oluşmuş bazı eksiklik ve zorlukların belirlenmesi ve öğrencilerden direkt geribildirim alınması bu eğitim yönteminin geliştirilip iyileştirilmesine olanak sağlayabilir.¹⁰

COVID-19 pandemi sürecinin; öğrencileri büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Öğrencilerin el becerilerini kaybetme korkusu yaşadığı, uzun vadeli planlarına ilişkin kaygıya ve sınavlarla ilgili kaygıya sebep olduğu görülmüştür.¹¹ Pandeminin sebep olduğu anksiyetenin diş hekimliği eğitimi gören öğrencilerin yaptığı uygulamalarda ve kariyer planları üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Bu anksiyete her ne kadar toplumda ve farklı öğrenci, sınıf ve hatta cinsiyette dahi farklı şekilde kendisini gösterebilse de sonuç olarak öğrencilerin diş hekimliğine devam edip etmemeye kararlarını sorgulama, mezun olduktan sonra diş hekimi olarak çalışma hayatına devam etme veya diş hekimliği kariyerine uzmanlık yaparak devam etme seçeneklerinin tercih edilmesi üzerinde etkiye sahip olabilir. Hatta yapılan bir çalışmada diş hekimliği öğrencilerinin kariyer planlama konusunda karar verirken yaşadıkları bu anksiyeteden etkilendikleri görülmüştür.¹² Bu çalışmada Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde eğitim gören 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin pandemi dönemindeki mesleki deneyimleriyle ve mezuniyetlerinden sonraki planlarıyla ilgili geribildirimleri değerlendirildi.

2020-2021 eğitim öğretim yılında sadece online eğitim görmüş ve dolayısıyla klinik eğitim almamış öğrencilerin hibrit eğitime geçtikten sonra pandemi devam ettiği halde hasta tedavilerine katılmaktan dolayı memnun olduklarını belirtmeleri; öğrencilerin hala mesleğe bakış açılarının farklılaşmadığının göstergesi olabilir. Klinik staj eğitiminin oldukça önemli olduğu ve bu eğitimin diş hekimliği öğrencilerinin kendine güveninin yerine gelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 5. sınıf öğrencilerinin pandemi döneminde mezun olmasına bağlı olarak iş hayatında yaşayabilecekleri belirsizlikler sebebiyle planlarında bazı değişikliklerin olması muhtemeldir. Son dönemde diş hekimliğinde uzmanlık eğitiminin popülaritesinin artması; öğrencilerin uzmanlık eğitimi almak isteme oranının yüksek olmasının bir nedeni olabilir. Öğrenciler online eğitim aldıklarında kendilerini yeterli hissetmiyor ve bu eksikliği bir alana yönelip o alanda uzmanlaşarak daha iyi telafi edeceğini düşünüyor olabilir.

Pandeminin ilan edilmesi ve alınan tedbirler kapsamında rutin hayat işleyişinin bozulması, güvenli olmayan bir alanda yaşadığını düşünmek, belirsizlik hissi gibi değerlendirmeler pandeminin fizyolojik etkileri olduğu kadar psikolojik etkilerinin de olduğunu göstermektedir.¹³ Diş hekimliği eğitimi, öğrencilerin akademik temelli teorik eğitime ek olarak el becerisi kazanmasını gerektirmektedir. COVID-19 pandemi sürecinde eğitim yönteminde yapılan değişiklikler; diş hekimliği öğrencileri üzerinde farklı etkilere neden olabilmektedir.¹⁴ Ankete katılan öğrencilerin özel muayenehane açmak isteme oranının düşük olmasının sebebi COVID-19 pandemi sürecinin belirsizliği sebebiyle öğrencinin muayenehane yönetimi ile ilgili mesleki yetersizlik yaşayacağını düşünmesi olabilir. Ankete katılan öğrencilerin bir kısmı da yurt dışında çalışmak istediğini belirtmiştir. Öğrenci yurt dışında eğitiminin farklı yönde ilerleyebileceğini veya yurt dışında çalışma tecrübesinin farklı olabileceğini düşünüyor olabilir.

Pandemi sürecinde sağlık çalışanları gibi bu alanda eğitim gören öğrenciler; hasta ile yakın temasta olan ve bulaş riski en yüksek olan grupta yer almaktadır. Sağlık bilimleri alanında eğitim gören öğrenciler enfeksiyon, kendini ve yakınlarını enfeksiyondan koruma gibi farklı stres faktörlerine maruz kalmaktadır. Bununla birlikte öğrenciler eğitim sürecinde yaşanan değişikliklere de uyum sağlamak zorunda kalmıştır.¹⁵ Diş hekimliği fakültelerinin çoğu, COVID-19 pandemisi sırasında online eğitime başlamıştır. Online diş hekimliği eğitiminin;

pandemi sırasında öğrenmenin devamı için çok önemli olduğu ancak prelinik ve klinik eğitimi kolaylaştırmada sınırlamaları olduğu bildirilmiştir.¹⁶ Tüm bu veriler ışığında pandemi gibi olağanüstü durumlarda diş hekimliği gibi pratik eğitimin çok önemli olduğu bir meslek dalında eğitimin etkilenmemesi adına bazı düzenleme ve değişikliklere öncelik verilmesi düşünülebilir.

Değerlendirme / Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan / Ethical statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited are stated in the bibliography.

Benzerlik Taraması / Similarity scan

Yapıldı - ithenticate

Etik Bildirim / Ethical statement

ethic.selcukdentaljournal@hotmail.com

Telif Hakkı & Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Finansman / Grant Support

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. | The authors declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. | The authors have no conflict of interest to declare.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması | Design of Study: MN (%50), CKA (%50)

Veri Toplanması | Data Acquisition: MN (%50), CKA (%50)

Veri Analizi | Data Analysis: MN (%50), CKA (%50)

Makalenin Yazımı | Writing up: MN (%50), CKA (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu | Submission and Revision: MN (%50), CKA (%50)

KAYNAKLAR / RESOURCES

1. Sağlam E, Saruhan N. Diş hekimlerinin COVID-19 salgını sürecinde korku düzeylerinin ve klinik uygulamalarındaki değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2021;12:260-265.
2. Keser G, Namdar Pekiner F. Evaluation of online learning process of intern dental students during the Covid-19 pandemic period: A survey. *Current Research in Dental Sciences* 2022;32:1-4.
3. Recen D, Başer A, Yıldırım B. COVID-19 Döneminde Diş Hekimliği ve Tıp Eğitiminde Uzaktan Öğrenme. *DENT* 2020;28:312-316.
4. Akaltan KF. Diş hekimliğinde prelinik ve klinik eğitim çeşitliliği. *Selcuk Dental Journal* 2019;6:37-51.
5. Alzamo A, Delilbaşı E. Covid-19 Pandemisinde Diş Hekimliği Eğitimi. *ADO Klinik Bilimler Dergisi* 2022;11:85-9.
6. <https://webupload.gazi.edu.tr/upload/29/2022/4/13/05b43205-0db5-45dd-8399-a4fdb97e6fb-dis-hekimligi-mufredat-2021-2022.pdf>.
7. <https://obs.gazi.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=01&curSunit=10101496#>.
8. Doğan Onur Ö, Pamuk E, Atalay B. COVID-19 Pandemi Döneminde Diş Hekimliği Hizmetleri ve Eğitimi: Geleneksel Derleme. *Türkiye Klinikleri Diş Hekimliği Bilimleri Dergisi* 2021;27:682-96.
9. Değirmenci A. Diş Hekimliğinde Uzaktan Eğitim; COVID-19 Dönemi, Öncesi ve Sonrası. Tosun İ, editör. *Diş Hekimliği Eğitiminde Yenilikçi Teknolojiler*. 1. Baskı. Ankara. Türkiye Klinikleri. 2021;7:46-54.
10. Keskin M, Derya Ö. COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2020;5:59-67.
11. Kara KT, Ataş O. Diş Hekimliği Son Sınıf Öğrencilerinin COVID-19 Bilgi, Korku, Korunma Düzeyi ve Pandeminin Eğitimlerine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Dishekimligi Bilimleri Dergisi*. 2021;27:594-599.
12. Edebal Z, Doğan S. COVID-19 Pandemisinin Diş Hekimliği Öğrencilerinin Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimine Bakışlarına Olan Etkisi. *Selcuk Dental Journal* 2021;8:790-5.
13. Arpacıoğlu S, Baltalı Z, Ünübol B. COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, Covid korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Çukurova Tıp Dergisi*. 2021;46:88-100.
14. Çayırtepe Z, Çizmeçi-Şenel F. Dental Education In The Time of Covid-19: Impact, Emerging Technologies and Trends. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*. 2022;11:202-207.
15. Tuğut F, Tuğut N, Çelik BY. Sağlık Alanında Okuyan Öğrencilerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Durumluk Süreklilik Kaygı, Algılanan Stres ve Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2021;2:93-102.
16. Uzunoglu-Özyürek E, Nagaş E, Uyanık MÖ, Deniz-Sungur D. Knowledge and Attitudes of Dental Students on COVID-19: A Survey Study from Türkiye. *Türkiye Klinikleri J Dental Sci*. 2022;28:396-410.